

โรคพิษสุนัขบ้า (Rabies)

เรียบเรียงโดย สพ.ญ.ช้องมาศ อินทรเสน

ความสำคัญ

โรคพิษสุนัขบ้าเป็นโรคติดเชื้อไวรัสระหว่างสัตว์และคนที่มีความสำคัญทางสาธารณสุข (zoonosis) สัตว์เลี้ยงลูกด้วยน้ำนม ได้แก่ สัตว์เลี้ยงและสัตว์ป่า เช่น สุนัข แมว หนู ลิง ชะนี กระรอก และค้างคาว ติดเชื้อไวรัสนี้ได้และเป็นพาหะนำโรคพิษสุนัขบ้า ในประเทศไทยมักพบในสุนัข รองลงมาคือแมว และมีรายงานการเกิดโรคพิษสุนัขบ้าในโคปีละประมาณ 60 ตัว

เชื้อไวรัสจะทำให้เกิดภาวะสมองอักเสบทั้งในคนและสัตว์ ผู้ที่ติดเชื้อไวรัสแล้ว ถ้าได้รับวัคซีนพิษสุนัขบ้าและสารภูมิคุ้มกันต้านทาน (Immunoglobulin) อย่างรวดเร็วและเหมาะสมจะไม่เป็นโรค แต่ถ้าไม่ได้รับการรักษาดังกล่าว ก็จะมีชีวิตเป็นโรคพิษสุนัขบ้า ซึ่งไม่มียารักษา และเสียชีวิตในที่สุด

สาเหตุ

โรคนี้มีสาเหตุเกิดจากเชื้อ Rabies virus ซึ่งเป็น RNA virus ใน genus *Lyssavirus* ใน Family Rhabdoviridae ลักษณะของเชื้อ Rabies virus มีรูปร่างคล้ายกระสุนปืน ปลายด้านหนึ่งโค้งมนและปลายอีกด้านหนึ่งตัดตรง เชื้อไวรัสจะขยายตัวเพิ่มจำนวนในเซลล์สมอง ซึ่งเป็นระบบประสาทส่วนกลาง (CNS) จึงทำให้สัตว์หรือมนุษย์ที่ป่วยโรคนี้แสดงอาการทางประสาทออกมาอย่างเด่นชัด หลังจากนั้นเชื้อจะแพร่ไปยังต่อมน้ำลายและเนื้อเยื่อส่วนอื่น เมื่อสัตว์ที่ติดเชื้อไวรัสพิษสุนัขบ้ากัดคนหรือสัตว์อื่น เชื้อที่อยู่ในน้ำลายจะแพร่เข้าสู่ร่างกายทางบาดแผลของผิวหนังที่ถูกกัดหรือสัมผัสเชื้อ เชื้อโรคชนิดนี้ตายได้ง่ายถ้าถูกแสงแดดหรือแสงอุลตราไวโอเล็ต จะตายใน 1 ชั่วโมง ถ้าต้มในน้ำเดือดจะตายภายใน 5-10 นาที ถ้าถูกน้ำยาฆ่าเชื้อ เช่น โลโซล ฟอรัมลิน แอลกอฮอล์ ทิงเจอร์ไอโอดีน โพลีโดนไอโอดีน และสบู่หรือผงซักฟอก เชื้อจะตายภายในเวลารวดเร็ว

การติดต่อ

คนหรือสัตว์สามารถติดเชื้อ Rabies virus ได้ 2 ทางคือ ทางแรกถูกสัตว์ที่เป็นโรคกัด เชื้อไวรัสในน้ำลายของสัตว์ที่เป็นโรคจะเข้าสู่ร่างกายทางบาดแผลที่ถูกกัด ทางที่สองถูกสัตว์ที่เป็นโรคเลีย โดยปกติคนถูกสัตว์ที่เป็นโรคเลียจะไม่ติดโรคจากสัตว์เหล่านั้น นอกจากว่าบริเวณที่ถูกเลียจะมีบาดแผลหรือรอยถลอกหรือรอยขีดข่วน โดยคนนั้นไม่ได้สังเกต ในกรณีนี้จะทำให้สามารถเป็นโรคพิษสุนัขบ้าได้ รวมทั้งถูกเลียที่ริมฝีปากหรือนัยน์ตา

อาการ

สัตว์ที่เป็นโรคพิษสุนัขบ้าจะแสดงอาการได้ 2 แบบคือ

1. แบบดุร้าย มีอาการหงุดหงิด ไล่กัดคนและสัตว์อื่นๆ ถ้าผูกโซ่หรือกักขังไว้ในกรง จะกัดโซ่ กรง หรือสิ่งของที่อยูใกล้อย่างดุร้าย บางครั้งสุนัขจะกัดจนพันหัดหรือลื่นเป็นแผล มีเลือดออก เมื่อแสดงอาการดุร้ายได้ 2-3 วัน ก็จะอ่อนเพลียลง ขาหลังไม่มีแรง เดินโซเซ และตายในที่สุด

2. แบบเชื่องซึม มีอาการปากอ้าหุบไม่ได้ ลิ้นมีสีแดงคล้ำ บางครั้งมีสิ่งสกปรกติดอยู่และลิ้นห้อยออกมา นอกปาก มีอาการคล้ายกระตุกติดคอ สุนัขจะเอาขาหน้าตะกุกบริเวณแก้มปากและคอบวม สุนัขจะลุกนั่ง ยืน และ

เดินไปมาบ่อยๆ กินของแปลกๆ เช่น ใบไม้ ก้อนหิน ไม่กัด ถ้าไม่ถูกรบกวน สุนัขแบบหลังนี้จะสังเกตอาการยาก ดังนั้นหากสุนัขตายโดยไม่ทราบสาเหตุ ควรตัดหัวไปพิสูจน์หาเชื้อไวรัส

การรักษา

สัตว์ที่แสดงอาการป่วยด้วยโรคพิษสุนัขบ้าไม่มีทางรักษา สัตว์ป่วยจะตายทุกราย หากคาดว่าได้รับเชื้อหรือสงสัยว่าได้รับเชื้อโรคพิษสุนัขบ้า ควรจะดำเนินการดังต่อไปนี้

1. แจ้งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ทราบ ประสานกับเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ในพื้นที่เพื่อควบคุมโรค
2. กักกันสัตว์ที่สงสัยว่าเป็นโรคพิษสุนัขบ้าไว้ก่อน หากสัตว์ตายให้ตัดหัว ส่งไปชันสูตรยืนยันที่ห้องปฏิบัติการ เพื่อตรวจสอบยืนยันว่ามีเชื้ออยู่เพื่อจะได้ดำเนินการต่อไป

การควบคุมป้องกันโรค

การป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าที่ดีที่สุดคือ ระวังอย่าให้ถูกสุนัขกัดหรือแมวกัด เพราะการติดเชื้อส่วนใหญ่จะมาจากน้ำลายสัตว์ที่เป็นโรคอยู่แล้ว ที่สำคัญที่สุด คือ การเสริมภูมิคุ้มกันในสุนัขและแมว ด้วยการฉีดวัคซีนประจำปีอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการควบคุมจำนวนสุนัขจรจัด

การเก็บตัวอย่างเพื่อการชันสูตรโรค

การเก็บและส่งซากสัตว์เพื่อตรวจวินิจฉัยโรคพิษสุนัขบ้าที่ถูกต้องที่สุด นับว่ามีความสำคัญเป็นอันดับแรกต่อการตรวจวินิจฉัยโรค ตัวอย่างที่จะใช้ตรวจโรคคือสมองของสัตว์ ซึ่งต้องทำอย่างระมัดระวัง อย่าใช้วิธีทุบที่กะโหลก เพราะอาจทำให้สมองและ ทำให้เก็บตัวอย่างสมองส่วนฮิปโปแคมปัส (Hippocampus) และก้านสมอง (Brain stem) ได้ยาก เมื่อสัตว์ที่สงสัยว่าเป็นโรคพิษสุนัขบ้าตายลง ให้ตัดหัวหรือถ้าสัตว์นั้นมีขนาดเล็กให้ส่งตรวจได้ทั้งตัว ตัวอย่างที่ส่งตรวจต้องใส่ถุงพลาสติกให้มิดชิด ห่อด้วยกระดาษหลายๆชั้น และใส่ถุงพลาสติกอีกชั้นหนึ่ง ปิดปากถุงให้สนิท เพื่อป้องกันไม่ให้เชื้อไวรัสแพร่กระจาย จากนั้นนำใส่ภาชนะเก็บความเย็น ที่บรรจุน้ำแข็ง ปิดฉลาก ชื่อนามสกุล ที่อยู่ผู้ส่งตรวจ และวัน เดือน ปี ที่เก็บตัวอย่างส่งตรวจให้ชัดเจน ให้นำส่งห้องปฏิบัติการทันที หากส่งซากหรือส่วนหัวของสัตว์ด้วยวิธีที่ไม่ถูกต้อง ทำให้ผลการตรวจวินิจฉัยผิดพลาดได้ สิ่งที่ต้องระวังคือผู้ที่ตัดหัวสัตว์ต้องไม่มีแผลที่มีมือ และต้องใส่ถุงมือยางชนิดหนา ซากสัตว์ที่เหลือให้ฝังดินลึกประมาณ 50 เซนติเมตร มีดที่ใช้ตัดหัวสัตว์ และเครื่องมือที่ใช้ต้องต้มให้เดือด 30 นาทีเพื่อฆ่าเชื้อ และบริเวณที่ตัดหัวสัตว์ต้องล้างทำความสะอาดด้วยผงซักฟอกหรือน้ำยาฆ่าเชื้อโรค

แหล่งข้อมูล

The Centers for Disease Control and Prevention. 2003. Protocol for Postmortem Diagnosis of Rabies in Animals by Direct Fluorescent Antibody Testing: A Minimum Standard for Rabies Diagnosis in the United States. Available online :

http://www.cdc.gov/ncidod/dvrd/rabies/Professional/publication/DFA_Diagnosis/DFA.

The Center for Food Security and Public health. 2009. Rabies. Available online:

<http://www.cfsph.iastate.edu/Factsheets/pdfs/rabies.pdf>